

Consolidating Diaspora and Developing Armenia: A Mutual Road Ahead

Dr. I. Ghaplanyan
American University of Armenia
Yerevan, Armenia
ighaplanyan@aua.am

Abstract

Diaspora's engagement in the life of the Republic of Armenia has been on the political agendas of all the three administrations since the country's independence in 1991. It has been included in the National Security Strategy, a state level *Concept on Armenia-Diaspora Partnership Development* has been produced and a Ministry of Diaspora formed. Yet, the government of Armenia has largely fallen behind the goals set out in the *Concept*, the statutes of the Ministry and the National Security Strategy.

Equally challenging has been the Diaspora's path towards building a meaningful relationship with the state. Diaspora has often been criticized for the lack of clear and unified vision towards Armenia. At the same time Diasporic communities around the world have themselves been hurt by the lack of leadership and poor governance of the existing Diaspora organizations. More importantly, recent developments both in Armenia and the Diaspora have also revealed that the existing formalized platforms or networks (both in Armenia and the Diaspora) are not sufficient or are not 'up to date' to ensure proper engagement of both parties concerned.

The civil societies on both sides of the fence have grown and matured and are now seeking more meaningful, more lasting and more importantly a cooperation or a relationship which entails a durable and a sustainable engagement.

This paper examines the challenges that both the Republic of Armenia and the Diaspora faced in the various attempts to strike a meaningful cooperation since the inception of Armenia's independence in 1991. In examining these challenges the paper identifies and offers strategies for Diaspora's effective engagement in the processes of developing Armenia. Lastly, the paper argues that with the development of a 'two way street', i.e. consolidation of Diaspora and development of Armenia, the mutual road ahead can and will be successful.

Introduction

The uniting element of the Armenian Diaspora within as well as between its communities around the world and the Republic of Armenia is the common memory. It is the common history that Armenians share together, and especially its most traumatic and tragic event – the Armenian Genocide. Essentially Armenians associate with each other through the past. What about the future? Have Armenians envisioned together Armenia of the future? Have they envisioned together the Armenian Diaspora of the future? Have they defined who they are in 21st century as a nation, as a country and jointly as a unique global entity?

Adopting the conceptual framework of social constructivism and ideas proposed by Benedict Anderson (Anderson 2006) on construction of nations, by Ronald Suny (Suny 2001) on articulation of nations as well as a fusion rather than mutual exclusivity of ideas proposed by the conceptual framework of civic and ethnic nationalism, this paper addresses a number of issues and proposes a number of suggestions. First, the paper offers a brief examination of the challenges that both the Republic of Armenia and the Diaspora faced in the various attempts to strike a meaningful cooperation since the inception of Armenia's independence in 1991. Secondly, employing conceptualizations of social constructivism, the paper examines concepts such as 'imagined homeland' and belongingness. Here the focus is made on the cognitive and willful adoption of the choice to belong, and its definition in actionable (e.g. applying and getting an Armenian citizenship) as opposed to discursive terms. Lastly, the paper suggests that through reinvention or reconstruction of platforms (institutional, social, etc.), adoption of jointly defined vision and strategy, as well as articulation and implementation of a meaningfully engaging policies, a mutual road ahead is the only way forward.

This paper adopted a qualitative methodology of data collection and analysis. In addition to the consultation with relevant conceptual literature, data collection for this paper also included an expert survey which was conducted with a selected pool of professionals, employing a mixed methodological approach of both open and closed ended questions.

Nation-state and Diaspora: rhetoric vs. policies

The short-lived First Republic of Armenia, although existed for a very brief period between 1918 and 1920, played a crucial role in Armenian nation- and state-building processes. As mainstream Armenian political thought has it, Armenians have had a statehood in various shapes and forms for a hundred years, and next year Armenians in Armenia and throughout the world will be celebrating 100 years of Armenian statehood. However, the modern Republic of Armenia, often referred to as the Third Republic is arguably still living in the shadow of the Second Republic – the Soviet Socialist Republic of Armenia, which existed from 1920 to 1991. More often than not when scholars, practitioners, journalists and other professionals refer to modern-day Armenia, they use the term "Post-Soviet" – either consciously or subconsciously – but nevertheless arguably rather justified. If the Third Republic adopted the flag, coat of arms and national anthem of the First Republic, i.e. the symbols of Armenia's statehood, the content of the statehood or more specifically the political culture, style of governance and political decisionmaking processes have exhibited more continuity than change from its predecessor, i.e. Soviet Armenia.

This continuity arguably persisted or was sustained in the relations between the Diaspora and the State. Unlike it was 'imagined', the newly independent and sovereign Armenia did not witness mass waves of repatriation (in fact it witnessed mass exodus of almost third of its population), the long-sought after sovereign Armenia was not built by its multi-million Diaspora, and one can even argue that the avenues of cooperation which existed in the Soviet period, i.e. the institutions and platforms within Diaspora through which Soviet Armenia communicated to its kin around the world, largely persisted. Diaspora's role in the life of Armenia for more than two decades was defined more along the lines of ethnic tourism and charitable donations than a meaningful, sustainable and participatory engagement. The responsibility for

this rests on the shoulders of both entities concerned. However, in case of Armenia it was clearly the failure of all the three political administrations to go beyond pompous rhetoric and adopt actionable, feasible and tangible strategies of mutual engagement. The political leadership of Post-Soviet Armenia has largely failed in articulating a powerful and uniting vision, in adopting sound strategies and implementing actionable policies. Attempting to identify whether this was done intentionally, or otherwise and due to poor leadership and governance is academically challenging and arguably a speculative task. However, one can suggest that given the human, socio-cultural, economic, financial, and hence political potential of Diaspora and its possible inclusive engagement in Armenia's affairs, it was regarded by those in power as a liability, or perhaps even a threat (to sustainability of political power) rather than an advantage. Hence, Diaspora's subsequent and essential marginalization from Armenia's political and socio-economic affairs and its reduction to a role of a donor or of a charity organization. Undisputedly, Diaspora's role in ensuring economic survival especially in the early years of independence was indispensable. However, unfortunately the billions of dollars funneled by various Diaspora organizations and individuals although ensured economic survival were marginal in terms of sustainable development, as these donations often lacked clear deliverables and oversight. This further relegated Diaspora's role as it legitimized often poor governance and institutionalized corruption of independent Armenia's successive administrations.

Until very recently the continuity of this marginalized relationship sustained for almost two decades given that the 'status quo' of the Diaspora-Armenia affairs was essentially convenient or familiar to the leadership of both parties concerned. The political regimes in Armenia kept Diaspora organizations close enough to receive money through financial donations, remittances and fundraising campaigns, and Diaspora in its turn remained 'conveniently indifferent' to the real problems of structural, social and institutional shortcomings of poor governance. In the words of Ketsemanian (Ketsemanian 2017) this convenience of indifference can otherwise be colloquially referred to as 'cheap patriotism' whereby the Armenia-Diaspora relationship was built and maintained almost exclusively through Diaspora's financial charitable support, but unfortunately more often than not at the expense of solving real and lasting problems in the country. This has resulted in turn in reducing the relationship from possible meaningful and multi-faceted engagement to mostly what many would refer to as 'ethnic tourism'.

However, in the last couple of years this status quo has slowly but effectively changing with some diasporic organizations stepping up and engaging in more structural, institutional and hence sustainable ways with Armenia.

Before elaborating further on the Diaspora and its internal challenges it is important to reflect on the adopted discourse, strategies and implemented policies of post-Soviet Armenia's political administrations. As this paper argues, although both parties have equally significant roles, it was independent Armenia who set the tone or in other words drove the narrative and course of the relationship.

Armenia's first president Levon Ter-Petrosyan's (1991-1998) participation in the Karabakh movement, his role in the Karabakh Committee and subsequent victory in independent Armenia's first presidential elections in 1991 warranted him the image and status of a national leader. However, perhaps paradoxically he led Armenia's nascent sovereignty with the narrative and policies of what some would argue to be civic rather than ethnic nationalism. In Ter-Petrosyan's interpretation and subsequent adaptation of policies it was not the nation that created the state, but the state of independent Armenia that created the nation. Rightfully so, as many in his administration and particularly those in the Karabakh movement would recall, as the movement progressed to include Armenia's independence on its agenda, various Diaspora organizations joined forces in sending a letter of concern to Armenia and alarming the leadership at the time of the dangers, which are eminent in case if Armenia leaves the Union, leaves Russia's protection and remains on its own. At a recent conference organized by USC Armenian Studies titled "End of Transition – Shifting Focus. Armenia 25 Years On. Now What?" Professor Ronal Suny recollected this noteworthy moment in Armenia's recent history and 'confessed' to be one of the signatories in that letter. Moreover, he further added that even today Armenia needs Russia.

As Armenia became sovereign, the Diaspora shifted from being a nation in forced or circumstantial exile, to a nation in 'voluntary exile'. As the long awaited arrival of independent Armenia came to its 'imagined' fruition, it was expected that both entities will engage in a mutually agreed upon course of building the Armenian statehood. However, the engagement was marginal and formal and no mutually agreed upon course was discussed or initiated. Official Yerevan under Ter-Petrosyan's leadership refused to institute dual citizenship and facilitate the processes of receiving citizenship through naturalization, and instead argued that permanent residency status granted to Diaspora Armenians is 'good enough' and 'legally essentially the same as citizenship' (Shakhnazaryan 2010). In addition to that Ter-Petrosyan's ban on the Armenian Revolutionary Federation (ARF) sent a hostile message to large segments of the Diaspora about his allegedly antagonistic predisposition towards the Diaspora.

Armenia's second president Robert Kocharyan's both narrative and policies were a stark contrast to his predecessor's. Literally, within days of assuming office Kocharyan lifted the ban on ARF and began the long legal, procedural and administrative processes for the adoption of new legislation on citizenship. He also 'nationalized' the narrative of Diaspora-sensitive foreign policy issues – he put genocide recognition on the priority list of the country's foreign policy, came across much stronger on the NKR issue than his predecessor and his administration coined the term 'complementarity' in foreign policy to reflect Yerevan's willingness to conduct a balanced foreign policy strategy. However, Kocharyan's administration put its focus primarily on economic development, largely disregarding the development of democratic institutions and strengthening of civil society, which arguably could have been more attractive for the Diaspora (Ghaplanyan 2017). Perhaps his biggest legacy in terms of Diaspora-Armenia relations was the adoption of dual citizenship law in 2007, however, on the one hand it was long overdue and on the other his successor Sargsyan's adopted Electoral Code essentially reduced the dual citizenship to the same status as the permanent residency offered under Ter-Petrosyan, as it banned voting in the national elections abroad.

Serj Sargsyan's administration formally initiated a number of measures, which aimed at strengthening the Diaspora-Armenia relations, however, in reality much of those initiatives were in many respects counterproductive. Initially seen as a concrete sign of political will to give a new avenue for strengthening Armenia-Diaspora relations, the creation of Ministry of Diaspora soon became a disappointment. First was the appointment of the Minister, Hranush Hakobyan, previously Communist party loyalist and later Republican party loyalist during Sargsyan's administration. Hakobyan was perhaps the right pick for Sargsyan and his political goals but certainly an unfortunate one for the Diaspora. Under Hakobyan's leadership the Ministry developed and adopted a strategy titled "Concept Paper on Armenia-Diaspora Collaboration Development" which aimed to define and develop Armenia-Diaspora cooperation. However, almost ten years down the road and the impact of this Concept Paper as well as a handful of other smaller programs is yet to be seen as much of the goals set out in these programs remained on paper.

Sargsyan's another initiative was the attempt to articulate a new national construct for the Armenians both in the country and abroad, which would be inclusive and engaging. Prime-Minister Tigran Sargsyan (no relation) early in his appointment articulated a vision titled *Haykakan Ashkharh* (the Armenian World), which was perhaps his interpretation of a the Armenian 'transnation' (Tololyan 2011) and was a discursive attempt at communicating an inclusive and an engaging message. However, although Tigran Sargsyan was among the few who attempted to articulate an innovative and engaging vision for Armenia-Diaspora relationship, the lack of subsequent strategies as well as policies reveals the populist nature of this attempt or perhaps the absence of initial intent or motivation to undertake serious measures aimed at striking a sound and a working Diaspora-Armenia relationship.

The most recent undertaking by the Ministry of Diaspora is the new report entitled "State of Armenians in the World," which is set to create a large database of Armenian communities around the world as well as initiate joint projects aimed at further rapprochement between Armenia and Diaspora. Given the previous track record of marginal impact of similar projects undertaken by the Ministry under Hakobyan's

leadership, many are in doubt about the effectiveness of this undertaking as well.

More importantly and what has slipped from the attention of many in Armenia and the Diaspora were the new constitutional provisions regulating the requirements for citizens on entering public office. The new constitution, which was adopted as a result of a referendum in December 2015 stipulates that the positions of ministers as well as the parliamentary deputies must be held by Armenian citizens who have only Armenian citizenship and have lived in Armenia for the past four years. This by default excludes not only Diaspora Armenians but those repatriated Armenians who have another citizenship.

Essentially, as narrow agendas and vested interests prevailed over the agenda of national unification, all the three administrations failed both in drawing up a detailed, mutually beneficial, mutually enriching and strengthening strategy of long-term cooperation and engagement, as well as in implementing it through various policies. (Ghaplanyan 2017)

Diaspora and homeland: a voluntary exile

Putting aside the shortcomings of Armenia's successive political administrations since the country's independence in 1991, for the Diaspora at large Armenia remains a homeland – an imagined home, of which many are place-conscious, but not place-bound. For much of the Diaspora the core of Armenian identity is defined by history, culture, religion, language and the Genocide, but not by the state of Armenia. In terms of civic nationalism Armenians around the world as well as in Armenia itself have still a long way to go in building a successful statehood, and to do that they must consciously walk at least half way on the path between ethnic and civic nationalism.

Reiterating a few ideas stated above, the uniting element of Armenians around the world is memory of common past, this is why Genocide remains primary and repatriation is secondary if on the agenda at all. Repatriation will become primary once Armenians collectively succeed in building a democratic state with rule of law and respect for human rights. As previous twenty-five years have demonstrated for the Diaspora economic development and security appear to remain secondary to democracy and rule of law.

In the book "Post-Soviet Armenia. The New National Elite and the New National Narrative" the chapter on the Diaspora is titled "Armenia and Diaspora: A Failed Marriage." (Ghaplanyan 2017) In many respects this relationship was indeed very complicated as it could be argued that at its core both entities were in the relationship not for a mutual benefit but to fulfill their respective agendas. Simply put, Diaspora saw Armenia not as a goal in itself, but as a means of resolving its agenda at the top of which was Genocide recognition. This is why Diaspora as a whole (i.e. Armenians around the world) did not 'see' Armenia and its underlying problems such as corruption, lack of rule of law, political impunity, violation of human rights, etc. The Diaspora was not only blind but also silent, because when Armenia wants to learn from the Diaspora the latter usually 'speaks', this is why initiatives like "Celebrity Diplomacy" although small scale when organized make a strong resonance in both Armenia and Diaspora communities around the world.

Essentially, there is a growing divide within the Diaspora itself mainly between the traditional Diaspora organizations and the Diaspora Armenians. In the reality of this divide, assimilation, which is defined as the main threat to Armenian communities around the world (both by these Diaspora organizations as well as the Ministry of Diaspora in Armenia) becomes secondary to the bigger problem which is the failure to adapt to the changing value system of the new generation (Papyan 2017). This goes back to the earlier articulated notion of Armenians living in the past and sharing the commonality of that past, whereby the Armenian millennials often choose to live in the future and Diaspora organizations would have to adapt to these changes and learn to reconcile with the 'updated' Armenian culture. After all, culture is not static and instead a living, breathing, evolving and constantly maturing organism. In this respect, Armenia can become the centerpiece of value system adaptation and cultural progression. However, if Armenians in

the Diaspora and in Armenia live in the future – generate ideas, create applications, patent inventions, etc. – the Armenian government and majority of Diaspora’s traditional institutions live in the past.

Another major challenge on the path towards mutual engagement is the difference between the realities in which the Armenians of various communities around the world live including the reality of life in the Republic of Armenia. The difference of the socio-economic and political realities of Armenian communities around the world today far outweigh the ethnic connections that they have among their kin in the host countries, throughout the world and in Armenia. In post-modern world we have to think of new ways of aligning these communities and organizations, alternatively we will continue to generate more challenges than solutions and the system will continue to disintegrate (Chalabyan 2017).

One of the ways to trigger the process of brainstorming and generating new ideas on how to align Armenian communities around the world among each other and between Armenia is to question the aspect of belongingness. Which aspect of being Armenian could generate the highest responsiveness among the incredibly diverse Armenian communities around the world and those in Armenia and Artsakh? As the past few decades showed ethnic connections in their traditional understanding of language, religion, culture and history have been failing at keeping the cohesiveness of the Armenian kin around the world. The realization of this is a first step towards understanding that in post-modern or rather metamodern world (Vermeulen 2010) other points of reference must be used in order to generate national cohesiveness. Without abandoning the traditional aspects of ‘Armenianness’ and rather embracing those to articulate an ‘updated’ identity construct a quick scan of modern successful Armenians generates nouns such as innovation, progression, cosmopolitan nature and humanitarianism. This type of identity construct is inclusive and broad, and as a 2.0 software for ‘articulation of the nation’ (Suny 2001) requires a hardware to operate on. The Republic of Armenia is that very ‘processor’ through which the articulation of the Armenian nation should occur and which must serve as a centerpiece of the wide web of the global Armenian community.

Recollecting the various discourses on Armenia’s ‘belongingness’ following its independence a particular set of narratives stands clear and has permeated modern debates as well. Back in the 1990s Armenians of the Republic articulated entitlement to the state of Armenia often citing the hardships of war and the socio-economic crisis. The question of ‘whose Armenia is it’ is very valid and relevant, given the continuous references to Western Armenia in various Diaspora organizations, political parties and far right movements. Western Armenia should exit political agendas of Diaspora organizations and enter legal agendas of professional organizations capable and willing to enter a long and arduous road of international criminal and international commercial litigation. Coming back to the aspect of belongingness – it should be observed dually, i.e. once one chooses to belong to the common national construct, Armenia by default legally and politically becomes his/her state.

In order to make this actionable and feasible the choice to belong should be paralleled with an action of applying for Armenian citizenship and receiving an Armenian passport. The argument of the Armenian authorities that those Armenians residing outside of Armenia should not have a say in political affairs of the country – i.e. should not be able to vote (which the current Electoral Code stipulates) – becomes obsolete, once large numbers of Diaspora Armenians receive Armenian citizenship and hence communicate the notion that the fate of the Diaspora communities is directly correlated to the strength, resilience and success of the Armenian state. Hence all Armenians irrespective of their location should have the right to vote in the national Armenian elections, whether remotely or in Armenia proper. The act of participating in national elections is in itself a powerful exercise of national identity construct.

To contrast this articulation of belongingness it is important to reflect on the polarization of the notion of what constitutes belongingness and how it is conveyed in reality. There is a recurring narrative in Armenia as well as the Diaspora, which communicates the idea that Diaspora’s engagement in Armenia is either in the form of ethnic tourism or through repatriation. It is important to note that both segments constitute the minority of Diasporic communities and arguably still have a marginal impact on Armenia. The most

important aspect here, however, is that the majority of Diaspora falls in between these two understandings of belongingness and engagement and it is this very middle core whose potential is yet undiscovered and untapped.

More importantly it is not only the human potential of the Diaspora that remains poorly assessed and hence insufficiently tapped into but also the complexity of the plural identity of the Diaspora. Although many refer to Armenian communities around the world as Diaspora, the internal diversity of it, according to Chalabyan, warrants it to be referred to in plural as Armenian diasporas. This creates an opportunity to view Diaspora as an entity differently and assess it first and foremost through this very diversity and then through mutually cohesive aspects. Such multidimensional approach has a good potential of yielding a successful engagement strategy aimed at articulating and building on the vision of a mutually inclusive 'Imagined Armenia' without borders and labels.

Reinventing platforms and paving new avenues: a mutual road ahead

Diaspora studies have shown that diasporic engagement into the economic, political and even security affairs of their national governments have not only benefitted the countries themselves but also strengthened diaspora communities abroad. At least formally this has been accepted by both the government of Armenia and Diaspora organizations around the world, hence the adoption of various strategies on the part of official Yerevan – from inclusion of Diaspora into the country's National Security Strategy, to establishment of Ministry of Diaspora and development of subsequent programs. Similarly Diaspora organizations have ascribed to the notion of engagement, however, both official Yerevan and Diaspora organizations have been rather unsuccessful in living up to the vision and concept of mutual cooperation laid out in their respective strategies.

Further examination of the challenges and inquiry into the lack of success of the Diaspora-Armenia relations, in addition to data collected from expert surveys, yielded a valuable analytical data set, which contained not only an assessment of the challenges but also a proposition of various solutions. Much of these elaborations are offered below.

Much debate exists regarding the effectiveness of the Ministry of Diaspora both from structural perspective as well as operational perspective. Many argued initially and today as well that a current Ministry's mandate is hollow and operationally it does not constitute a structurally effective organization capable of pursuing a national agenda with a global cause. Ministry's poor institutional performance also has to do with the lack of knowledge not only in how to effectively operate a bureaucratic structure but also and more importantly in understanding the complexities of Diaspora. This lack of understanding, however, is not a result of lack of knowledge, as there are plenty of other government or government-affiliated institutions in Armenia studying or researching the Diaspora, but rather a result of poor intra-government cooperation. Lastly, the Ministry must reevaluate its current mandate in the dichotomy of the Diaspora-Armenia relations, where the Ministry, possibly due to the leadership style of the minister, adopted a dominant role. Instead, a more successful mandate of the Ministry would be serving as a coordinating platform for the Armenian communities around the world.

The vision, strategy, content and structure of the Ministry must be reviewed in their entirety in addition to the appointment of a new minister properly chosen for the job. In this respect Diaspora organizations need to be more vocal as they and their communities are direct stakeholders of this ministry. There is much disappointment related to the Minister of Diaspora and the work of the ministry, however, much of this discontent is not communicated to Armenia's government.

One such platform where this can and should be communicated is the upcoming Diaspora-Armenia Conference in fall in Yerevan. It must address some key structural and foundational problems, instead of remaining within the confines of the accepted protocol, whereby both parties engage in praising each other and the traditional Armenian institutions. Issues regarding civic education, civil society, professional

cooperation need to be on the agenda, otherwise the Ministry continues to be yet another defunct governmental body. In this respect, Israel's Diaspora Ministry can serve as a good example of efficient and sustainable involvement and professional development (Ketsemanian 2017).

Also paramount in increasing its effectiveness is the need for the Ministry of Diaspora to shift its agenda from small programs and medal awarding festivals to engagement in a much more serious and impactful work, such as, for example, educational collaboration between Armenian experts in the diaspora and the educational sector in Armenia. (Ketsemanian 2017)

In this context of reviewing the work undertaken by the Ministry of Diaspora it is important to also reflect on the organizational capacity of the Diaspora. The most effective and efficient way of organizing Diaspora communities is through an alignment of certain group of interests, at the core of which, as it was presented above, should be the institution and sustainability of democratic Armenia. Once this mutually inclusive articulation of national interests is on the agenda of both entities concerned, the challenge of organizing Diaspora to speak in one voice would be significantly reduced. More importantly the diversity of voices coming from Diaspora would be most welcomed as those would complement and add to the narrative of understanding the depth, complexity and multi-dimensionality of the diasporic agendas. Here, according to Ketsemanian, the main challenge for the Diaspora organizations would be overcoming the Cold War legacy and developing a common political language with premises and terms that everyone can agree on.

The other dimension of serious challenges for the Diaspora organizations has been representation of their respective communities. As these organizations mostly and largely remained confined to their old agendas and structures, they moved further away from their kin, who have found new and modern ways of community organization. However, some of the organizations have increasingly realized the disconnect between the agendas of the past and the visions of the future, and adopted new modes of operation. Among such organization has been AGBU, which has adopted a strategy of developing more efficient networks as well as implementation of specific ideas or projects. Other Diaspora organizations must realize that they need to be more flexible in order to adapt to the changing reality, and hence be able to tackle new challenges. Through this approach these organizations will not only be able to accommodate the diversity of the Diaspora but also be able to open more platforms and create new channels for collaborative and inclusive work.

Although in the recent years we had seen pockets of civil society representatives from the Diaspora engaging in the country's various sectors, from women's rights to environmental regulations, the measurable impact was marginal. This is largely due to lack of networks and funding, both of which are available within the Diaspora organizations. It is hence paramount that Diaspora organizations accept the notion that any meaningful engagement in Armenia's affairs would require some level of 'politicization' and more importantly would require adaptation of their mandate to the growing body of metamodern Armenian millennials driven by the future of their respective communities rather than bogged down by their traumatic past. It is very likely that the active body of Diaspora Armenians who live, work and/or undertake various projects in Armenia will be the driving force behind encouraging Diaspora organizations to engage in Armenia's affairs in a meaningful way. This meaningful and sustainable engagement can come about only when structural, institutional problems are openly discussed and critically addressed. Diaspora organizations must realize that it is not only the Diaspora-Armenia relationship that is at stake but their very own viability.

Epilogue

As we imagine a new Armenia, and, in the words of Avetik Chalabyan (Chalabyan 2017) 'a new Armenian ecosystem' we need to work in the direction of constructing it, whereby the centerpiece or the 'institutional hub' of this ecosystem is a modern and democratic Armenia, focused on its sustainable development and on its global mission to strengthen its communities around the world.

Although often juxtaposed as mutually exclusive the ideas of both ethnic and civic nationalism must be employed and reconciled in the attempt to fuse Armenia's state interest with that of a wider national interest. In the ethno-national understanding the nation creates the state, which did not necessarily happen in case of Armenia, whereas in the civic-national understanding it is the state that creates the nation. In this respect, one can argue that sovereign and democratic Armenia must re-create, re-construct or re-articulate its nation at home and abroad. In this task the new generation of Diaspora Armenians, or the Diaspora Millennials have already set a positive trend of building more lateral ties, effectively mobilizing larger masses around specific goals and are better integrated with both Armenia and host societies. These Diaspora Millennials as well as the new generation of civic activist *Hayastantsi* (Հայաստանցի) Armenians are proud of and love modern Armenia not its past. Hence acknowledging the challenges and the paths that need to be taken ahead they come across as some of the most critical voices articulating the need to mobilize around a joint and single Armenian vision, challenge leadership in both the country and the Diaspora and do this together and today, in order to reverse the course of assimilation in the Diaspora and turn Armenia from a country of migrants to a state of repatriation.

Bibliography

Books and journals

Anderson, Benedict. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. New York: Verso, 2006

Suny, Ronald G. and Michael Kennedy, editors. *Intellectuals and the Articulation of the Nation*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2001.

Tololyan, K. (2011) From exilic nationalism to diasporic transnationalism. *The Call of the Homeland: Diaspora Nationalisms, Past and Present*, co-edited by Allong Gal, Athena Leoussi, and Anthony Smith, Brill (The Netherlands).

Vermuelen, T. and Van den Akker, R. (2010) Notes on Metamodernism, *Journal of Aesthetics and Culture*, Vol. 2., No. 1.

Interview references

Chalabyan, A. (2017)

Ketsemanian, V. (2017)

Papayan, A. (2017)

Միաուորել Սփիւոքը եւ Ջարգացնել Հայաստանը՝ Փոխշահաւէտ Ճանապարհ

Դօկթ. Իրինա Ղափլանյան
Հայաստանի Ամերիկեան Համալսարան
Երեւան, Հայաստան
ighaplanyan@aua.am

Ամփոփում

Սփիւոքի մասնակցութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան գործընթացներուն քաղաքական օրակարգի վրայ եղած է անցնող երեք կառավարութիւններուն, 1991-ի անկախութենէն ի վեր: Ան ընդգրկուած է ազգային անվտանգութեան ծրագրավորման մէջ, ուր կազմուած է «Գաղափարաբանութիւն Սփիւոք-Հայաստան գործակցութեան զարգացման» բանաձեւ եւ յառաջացուած է Սփիւոքի Նախարարութիւն: Սակայն, Հայաստանի կառավարութիւնը ետ է մնացած իրենց իսկ առաջարկած բանաձեւի նպատակներէն, Նախարարութեան գործունէութենէն եւ ազգային անվտանգութեան ծրագրէն:

Սփիւոքի համար ալ հաւասարապէս դժուար եղած է իմաստալից յարաբերութիւն ստեղծելը երկրին հետ: Սփիւոքն ալ հաճախ քննադատուած է Հայաստանի հանդէպ հստակ եւ հեռանկարային պատկերացում չունենալուն համար: Միեւնոյն ատեն, Սփիւոքի գաղութները տուժած են թերի կառավարման եւ տկար առաջնորդներու պատճառով: Վերջին զարգացումները, թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ սփիւոքի մէջ ցոյց տուին որ. առկայ պաշտօնական հարթակները եւ ցանցերը բաւարար չէն, եւ կամ ճիշդ չէն կազմակերպուած ապահովելու համար պէտք եղած յարաբերութիւնները:

Երկու կողմերու քաղաքացիական մակարդակները բարձրացած են եւ կը փնտրեն աւելի իմաստալից, կայուն եւ, որ աւելի կարելոր է, մնայուն եւ շարունակական գործընթաց որ կենթադրէ գործակցութիւն եւ փոխյարաբերութիւն:

Մոյն յօդուածը կը քննարկէ մարտահրաւերներ որոնք, Հայաստանի 1991-ի անկախութենէն ասդին, թէ՛ Հայաստանի հանրապետութիւնը եւ թէ՛ Սփիւոքը յանդիպած են իրենց տարբեր փորձերու ընթացքին հասնելու համար նշանակալից գործակցութեան: Այս հարցերու քննարկման հետ միասին յօդուածը կը նշէ եւ կառաջարկէ Սփիւոքին, Հայաստանի զարգացման իխնդիր, ընթացակարգեր եւ մօտեցումներ որդեգրել ազդեցիկ գործակցութեան համար: Եւ վերջապէս, յօդուածը կ'արձանագրէ որ՝ կազմելով «երկողմանի ճանապարհ», այսինքն, Սփիւոքի միասնականութիւնն ու Հայաստանի զարգացումը, կրնայ եւ պիտի առաջնորդէ յաջողակ ճանապարհի:

Նախաբան՝

Մեր միացման կայր, թէ՛ Սփիւոքի ներքին եւ՝ աշխարհի չորս կողմի գաղութային, ինչպէս նաեւ Հայաստանի, հասարակաց յիշողութիւն է: Հասարակաց պատմութիւնն է որ հայեր իրար հետ կը կապէ, եւ մանաւանդ տազնապալի եւ եղեռնային դէպքը՝ Մեծ Եղեռնը: Հայերը առ հասարակ իրար հետ կը յարաբերին անցեալով: Իսկ ապագան՝ Արդեօ՞ք հայերը կը պատկերացնեն ապագայ Հայաստանը: Արդեօ՞ք հայերը կըրցած են պատկերացնել ապագայ Սփիւոքը: Սահմանա՞ծ են թէ 21րդ դարուն իրենք ո՞վ են որպէս ազգ, որպէս երկիր եւ որպէս իւրայատուկ համաշխարհային հասարակութիւն:

Որդեգրելով ընկերային կարուցողականութեան գաղափարական շրջագիծը եւ Պենետիքը Անտըրսոնի առաջարկած պետութիւն կառուցելու մասին մտքերը (Անտըրսոն 2006), Ռոնալտ

Մինիի (Մինի 2006) «Ժողովուրդներու բարձրաձայնումի» մասին, ինչպէս նաեւ «միասնութիւնը իրարարմերժութեան փոխարէն», գաղափարներ առաջարկուած ընկերային եւ ազգային ազգայնամոլութեան շրջանակներու կողմէ, այս յօդուածը կ'արծարծէ մի քանի հարցեր եւ կը կատարէ մի քանի առաջարկներ: Առաջին՝ յօդուածը կը փորձէ մարտահրաւերներու կարճ քննարկում մը, որոնք եւ՝ Սփիւռք եւ՝ Հայաստան դիմագրաւեցին իմաստալից գործակցութեան մը հասնելու իրենց շարք մը փորձերու ընթացքին 1991-ի անկախութենէն աւելին: Երկրորդ, օգտուելով գաղափարային կարուցողականութենէն, յօդուածը կը քննարկէ «երեւակայական հայրենիք»ի եւ պատկանելիութեան գաղափարները: Այստեղ կարեւորը պատկանելիութեան կամովին որդեգրումն է, որու սահմանումը գործնականացման մէջ է (օրինակ՝ դիմել եւ ստանալ Հայաստանեան քաղաքացիութիւն) այլ միայն խօսքով չէ: Վերջապէս յօդուածը կ'առաջարկէ վերակառուցել եւ վերահորինել ընկերային թէ կազմակերպչական հարթակները, որդեգրել միացեալ տեսլական եւ ռազմավարութիւն, ինչպէս նաեւ յայտարարութիւնը եւ իրագործումը իմաստալից գործնական քաղաքականութեան, որով միակ ուղղին միասնական ճանապարհով առաջընթացն է:

Այս յօդուածը որդեգրած է որակային մեթոտաբանութիւն թէ՛ տեղեկագրութեան եւ թէ՛ վերլուծութեան: Գրականութեան ուսումնասիրութենէն անդին, այս յօդուածին տեղեկագրական բաժինը կը պարունակէ հարցախոյզի արդիւնքներ որոնք կատարուած են ընտրեալ մասնագէտներու կողմէ եւ տեղեկութիւնը ստանալու համար օգտագործուած է տարբեր մեթոտաբանութիւններ անսահմանափակ հարցումներով եւ տրուած պատասխաններէն ընտրելու հարցումներով:

Ազգ-Երկիր եւ Սփիւռք՝ Ճառախօսութիւն Ընդէմ Քաղաքականութեան

Հայաստանի առաջին հանրապետութիւնը, հակառակ որ ան կարճ ժամանակ գոյատեւեց՝ 1918-էն մինչեւ 1920, կարեւոր դեր ունեցաւ հայ ազգի եւ պետականութեան կառուցման մէջ: Ինչպէս հասարակութիւնը կը հաւատայ, հայերը ունեցած են հարիւր տարուան պետութիւն տարբեր ձեւերով եւ կառոյցներով, եւ գալ տարի աշխարհի եւ Հայաստանի հայերը պիտի տօնակատարէն 100 տարուան հայկական պետականութիւն: Սակայն, արդի հայկական պետութիւնը, որ հաճախ կ'ըսուի երրորդ հանրապետութիւն, տակաւին կապրի երկրորդ հանրապետութեան, Սովետական հանրապետութեան շուքին տակ, որը գոյատեւեց 1920-էն մինչեւ 1991: Աւելի հաճախ քան ոչ, գրողներ, հասարակագիտներ, թղթակիցներ եւ այլ արհեստավարժներ արդի Հայաստանը կը գոչեն «յետ-Սովետական» - կամ դիտմամբ եւ կամ անգիտակցաբար- սակայն ընդհանրապէս արդարացի կերպով: Եթէ նոյնիսկ երրորդ Հանրապետութիւնը որդեգրեց առաջին Հանրապետութեան դրօշակը, զինանշանը եւ քայլերգը, Հայաստանի պետականութեան խորհրդանիշները, պետականութեան պարունակութիւնը եւ աւելին՝ քաղաքական մշակոյթը, կառավարման ձեւը եւ քաղաքական որոշումներ կայացնելու մօտեցումները ցոյց կուտան իր նախորդին հետ աւելի շարունակականութիւն քան փոփոխութիւն, այսինքն Սովետական Հայաստանէն:

Այս շարունակականութիւնը համեցաւ եւ պահպանուեցաւ Սփիւռքի եւ Հայաստանի յարաբերութիւններուն մէջ եւս: Ակնակալածէն տարբեր, նորանկախ Հայաստան չտեսաւ մեծածաւալ ներգաղթներու (իրականութեան մէջ ան տեսաւ մեծաքանակ արտագաղթ, գրեթէ մէկ երրորդը բնակչութեան), երկար սպասուած ազատ-անկախ Հայաստանը չի կառուցուեցաւ բազմա-միլիոն Սփիւռքի կողմէ, եւ կրնանք պատճառաբանել որ նոյնիսկ այն բոլոր գործակցութեան միջոցները որոնք կային Սովետական շրջանին, այսինքն Սփիւռքի այն կազմակերպութիւններն ու հարթակները որոնք աշխարհի չորս կողմի հայերու հետ յարաբերութեան համար կ'օգտագործուէին Սովետական Հայաստանի կողմէ գրեթէ ամբողջութեամբ շարունակուեցաւ: Սփիւռքի դերը սահմանուած էր աւելի որպէս այցելու եւ

նուիրատու քան թէ ճիշդ եւ իմաստալից, կայուն եւ մասնակից գործընկերոջ: Այս կացութեան պատասխանատուութիւնը կը հանգչի երկու կողմին ալ ուսերուն: Մակայն, Հայաստանի պարագային հստակօրէն երեք իրերայաջորդ իշխանութիւններու ակարողութիւնն էր ճառագիտութենէն անդին անցնելու եւ որդեգրելու գործնական, իրագործելի եւ առարկայական փոխ-շահաւէտ գործակցութեան գործընթաց: Յետ-Սովետական Հայաստանի Քաղաքական առաջնորդները ընդհանրապէս ձախողեցան կարգաւորել ուժեղ եւ միացեալ հեռանկար, որդեգրելու առողջ մօտեցումներ եւ գործադրելու գործնական քաղաքականութիւն: Փորձել սահմանել թէ արդեօ՞ք այս մօտեցումը միտումնաւոր էր կամ ոչ եւ արդիւքն էր տկար առաջնորդներու ու կառավարման, մեծ հարցականի ենթակայ եւ բաւական դժուար գործ է: Մակայն, տրուած ըլլալով Սփիւռքի ընկերա-մշակոյթային, տնտեսական, ֆինանսական, եւ հետեւաբար քաղաքական ներոյժը եւ կարելի ներառնելի գործակցութիւնը Հայաստանի գործընթացներուն, պաշտօնի վրայ եղողներուն համար նկատուեցաւ որպէս վտանգաւոր, կամ թերեւս նոյնիսկ սպառնալիք (մնայուն քաղաքական ոյժի) աւելի քան առաւելութիւն: Եւ այսպիսով Սփիւռքը հիմնականապէս մէկուսացուեցաւ Հայաստանի քաղաքական եւ ընկերա-տնտեսական գործընթացներէն եւ վերածուեցաւ նուիրատուի եւ կամ բարեսիրական կազմակերպութիւններու: Անկասկած, Սփիւռքի դերը ապահովելու համար տնտեսական գոյատեւում, մասնաւորաբար անկախութեան առաջին տարիներուն, անգնահատելի էր: Մակայն, դժբախտաբար պիլիոնաւոր տոլարները, որոնք ներդրուեցան Սփիւռքի տարբեր կազմակերպութիւններու եւ անձերու կողմէ, ապահովելով հանդերձ գոյատեւումը, կայուն զարգացման համար ջնջին էին, որովհետեւ այս նուիրատուութիւնները չունէին յստակ արդիւնք եւ կամ հսկողութիւն: Այս պատճառով աւելիով ետ գնաց Սփիւռքի դերը, քանի որ ան օրինականացուց Հայաստանի յաջորդական կառավարութիւններուն հաճախ տկար կառավարումն ու պաշտօնականացուած փտածութիւնը:

Մինչեւ վերջերս այս շարունակական լուսանցային յարաբերութիւնները մնացին գրեթէ երկու տասնամեակ, տրուած ըլլալով որ գոյավիճակը ծանօթ է երկու կողմերուն առաջնորդներուն ալ, Հայաստանի Քաղաքական համակարգը պահեց Սփիւռքի կազմակերպութիւնները այնքան մօտիկ որքանով որ կրնար ստանալ դրամական նուիրատուութիւններ, փոխանցումներ եւ նուիրահաւաքներ, եւ Սփիւռքը իր կարգին մնաց «հանգստաւէտօրէն անտարբեր» կառոյցային, ընկերային եւ կազմակերպչական տկարութիւններուն եւ թոյլ կառավարման նկատմամբ: Գէտսեմանեանի բառերով՝ (Գէտսեմանեան 2017) այս «հանգստաւէտ անտարբերութիւնը» կարելի է ժողովրդական լեզուով որակաւել՝ «աժան ազգասիրութիւն», երբ Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնները կառուցուած եւ պահպանուած էր գրեթէ ամբողջովին Սփիւռքի տնտեսական բարեսիրական օգնութեամբ, բայց դժբախտաբար իվնաս երկրին մնայուն խնդիրներու լուծման: Այս էր պատճառը որ յարաբերութիւնները վերածուեցան կարելի իմաստալից եւ բազմակողմանի գործակցութենէն դէպի առաւելաբար (շատերու կարծիքով) «ազգային տուրիզմ»:

Վերջին մէկ-երկու տարուան մէջ այս գոյակցութիւնը դանդաղօրէն բայց արդիւնաւէտ կերպով կը փոխուի, Սփիւռքի կարգ մը կազմակերպութիւններու մասնակցութեան պատճառով դէպի աւելի կառոյցային, կազմակերպչական եւ հետեւաբար Հայաստանի հետ աւելի կայուն ձեւերով:

Նախ քան մանրամասնելը Սփիւռքի եւ իր ներքին մարտահրաւերներու մասին, կարելոր է որ անդրադառնանք յետ-Սովետական Հայաստանի քաղաքական կառոյցներուն որդեգրած փոխկապակցութեան, ռազմավարութեան եւ գործադրած քաղաքականութեան: Ինչպէս այս յօդուածը կը պատճառաբանէ, հակառակ որ երկու կողմերն ալ նշանակալի դերեր ունին, անկախ Հայաստանն էր որ ճշդեց մօտեցումը եւ ուղղութիւնը յարաբերութիւններուն:

Հայաստանի առաջին նախագահ՝ Լևոն Տեր Պետրոսեանի մասնակցութիւնը Արցախի շարժման մէջ, իր դերը Արցախի կոմիտէին մէջ եւ անոր յաջորդող հաղթանակը Հայաստանի 1991-ի, առաջին նախագահական ընտրութեան, իրեն տուին ազգային առաջնորդի դիրք (1991-1998): Սակայն, թերեւս առեղծուածայինօրէն ան առաջնորդեց Հայաստանի փափուկ անկախութիւնը այն մօտեցումով եւ քաղաքականութեամբ որ՝ շատեր պիտի ըսեն ընկերային փոխանակ ազգային, ազգասիրութեամբ: Տեր Պետրոսեանի բացատրութեամբ եւ յաջորդող որդեգրուած քաղաքականութեամբ ազգը չէր որ ստեղծեց պետութիւնը այլ Հայաստանի անկախ պետութիւնը՝ ազգը: Ճիշդօրէն, ինչպէս շատեր իր կառավարութենէն, եւ մասնաւորաբար անոնք որոնք Արցախեան շարժման մաս կը կազմէին, կը յիշեն, շարժման յառաջացման եւ Հայաստանի անկախացումը օրակարգի վրայ դրուելուն, տարբեր Սփիւռքեան կազմակերպութիւններ միացան, Հայաստան դրկելով մտահոգութեան նամակ մը եւ ահագանգելով վերահաս վտանգներուն մասին ժամանկուան առաջնորդներուն, եթէ երբէք Հայաստան հեռանայ միութենէն, հեռանայ Ռուսական պաշտպանութենէն եւ առանձնանայ: Վերջերս կազմակերպուած գիտաժողովի մը որ կազմակերպուած էր Հարաւային քալիֆորնիոյ Համալսարանին կողմէ, «Փոխանցման վերջը-Շարժական կիզակէտ: Հայաստան 25-տարիէն ետք: Հիմայ ինչ» վերնագրով, Փրոֆ. Ռօնալտ Սիւնին վերյիշեց Հայաստանի վերջին պատմութեան մէջ հետեւեալ նշանակալի վարկեանը եւ «խոստովանեցաւ» որ ինքն ալ այդ նամակը ստորագրողներէն մէկն էր: Աւելին, ան հաւելեց որ նոյնիսկ այսօր Հայաստան պէտք ունի Ռուսիոյ:

Երբ Հայաստան եղաւ անկախ, Սփիւռքը անցաւ պարտադիր եւ կամ պարագայական քստրէն, դէպի «կամաւոր քստր»։ Երբ երկար սպասուած անկախ Հայաստանը եկաւ իր «երեւակայած» արդիւնքին, ակնկալելի էր որ երկու կողմերն ալ պիտի կազմէին, փոխադարձ հասկացողութեամբ, գործելակերպ, վերակառուցելու համար Հայաստանի պետականութիւնը: Սակայն, գործունէութիւնը առանցային էր եւ պաշտօնական եւ ոչ մէկ փոխհասկացողութեան ուղղեցոյց սկսուեցաւ կամ անոր մասին խօսուեցաւ: Պաշտօնական Երեւանը Տեր Պետրոսեանի գլխաւորութեամբ մերժեց ստեղծել երկքաղաքացիութիւն եւ դիրացնել քաղաքացիութիւն ստանալու գործողութիւնը, եւ առարակեց որ Սփիւռքի հայերուն տրուած մնայուն կեցութիւնը «բաւարար է» եւ «օրինականօրէն գրեթէ քաղաքացիութիւն է» (Շախնազարեան 2010): Առաւել եւս, Տեր Պետրոսեանի ՀՅԴ-ին վտարումը թշնամական պատգամ մը դրկեց Սփիւռքի մեծ յատուածին իր այսպէս ըսած Սփիւռքին հանդէպ հակակրանքին:

Հայաստանի երկրորդ նախագահ Ռոպերթ Քոչարեանին թէ՛ դիրքորոշումը եւ թէ՛ քաղաքականութիւնը ճիշդ հակառակն էր իր նախկինին: Տարացիօրէն, օրեր անց իր նախագահական ընտրութենէն ան վերցուց ՀՅԴ-ի վրայ դրուած արգելքը եւ սկսաւ գործնական եւ կառավարման քայլեր առնել որդեգրելու համար նոր քաղաքացիութեան օրէնքներ: Ան նաեւ «ազգայնացուց» Սփիւռքի զգայուն քաղաքական եւ յարաբերական հարցերը եւ արտաքին քաղաքականութիւնը – ան դրաւ Մեծ Եղեռնի ճանաչումը որպէս առաջնակարգ երկրի արտաքին քաղաքականութեան մասնիկ, աւելի կարծր դիրք ճշդեց Արցախի հարցով քան իր նախորդը եւ իր կառավարութիւնը որդեգրեց «լրացուցիչ» մօտեցում արտաքին քաղաքականութեան մէջ որպէսզի արտացոլայ Երեւանի պատրաստակամութիւնը կատարելու հաւասարակշռուած արտաքին քաղաքականութեան ռազմավարութիւն: Սակայն, իր կառավարութիւնը առաւելաբար շեշտը դրաւ տնտեսական զարգացման, մեծապէս անտեսելով կազմութիւնը ժողովրդավարական կազմակերպութիւններու եւ զորացնելու ընկերային յաստատութիւնները, որը կրնար աւելի քաշողական ըլլալ Սփիւռքին համար (Ղափլանյան 2017):

Թերեւս իր ամենամեծ Սփիւռք-Հայաստան յարաբերութիւններու հետ կապուած ժարանքը 2007-ին երկքաղաքացիութեան օրէնքի որդեգրումն էր : Սակայն, մէկ կողմէն ան երկար

սպասուած էր եւ միւս կողմէն ալ իր յաջորդին, Սարգսեանին որդեգրած ընտրական օրէնքը երկքաղաքացիութիւնը գրեթէ վերածեց միեւնոյն վիճակին ինչպէս նախկին «մնայուն կեցութեան», որը առաջարկուած էր Տէր Պետրոսեանի ժամանակ, որոհետեւ վերջինս արգիլեց արտասահմանէն քուէարկութիւնը:

Սերճ Սարգսյանի կառավարութիւնը մի քանի նորութիւններ ուզեց մտցնել զորացնելու համար Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնները, սակայն իր մօտեցումներուն մեծ մասը ապարդիւն էին: Սկիզբը անոնք նկատուեցան որպէս հաստատ նշաններ քաղաքական բարի կամեցողութեան, որպէս նոր ուղղի Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնները զօրացնելու համար, սակայն Սփիւռքի Նախարարութեան ստեղծումը շուտով եղաւ յուսախաբութիւն մը: Առաջին առիթով նշանակուեցաւ Հրանուշ Հակոբյանը, նախկին հաւատարիմ համայնաւար եւ վերջն ալ Հանրապետական հաւատարիմ կուսակցական Սարգսյանի ժամանակ: Թերեւս Հակոբյանը ճիշդ ընտրութիւն էր Սարգսյանի եւ իր քաղաքական նպատակներուն համար բայց որոշապէս դժբախտութիւն Սփիւռքի համար: Հակոբյանի կառավարման ժամանակ նախարարութիւնը կազմեց եւ որդեգրեց ընթացակարգ «Հայաստան-Սփիւռք գործակցութեան զարգացման ընթացակարգ» վերնագրով, որ կը նպատակադրէր սահմանել եւ կազմակերպել Հայաստան-Սփիւռք գործակցութիւնը: Սակայն, արդէն իսկ տաս տարի անցած ի եւ այդ ընթացակարգին եւ կարգ մը ուրիշ ակտիւ փոքր ծրագրերու արդիւնքը տակաւին չէն տեսնուած էւ դրուած քանի- քանի նպատակներուն մեծ մասը մնաց թուղթի վրայ կը մնան:

Սարգսյանի մէկ այլ քայլը փորձ մըն էր նոր ազգային կառոյցի մը ստեղծելու Հայաստանի եւ արտասահմանի հայերուն համար, որ պէտք էր ներառներ բոլորին եւ ըլլար գործնական: Վարչապետ Տիգրան Սարգսյանը իր նորանշանակ տարիներուն արձանագրեց տեսլական մը «Հայկական Աշխարհ» խորագրով, որ հաւանաբար իր մեկնաբանումն էր հայկական «գերպետութեան» գաղափարին (Թուլտէան 2011) եւ բանվէճային փորձ մըն էր որը պէտք էր ըլլար ներառական եւ գործակցութեան պատգամ մը: Սակայն, թէեւ Տիգրան Սարգսյանը այն քիչերէն էր որ փորձեց ստեղծել Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւններու նորարարական եւ գործնական տեսլական մը, ծրագրային յաջորդականութեան պակասը եւ քաղաքական մօտեցումներու չգոյութիւնը ցոյց կուտան որ ասոնք միայն ժաղովրդավարական բնոյթ ոնէին եւ թերեւս նախնական մղիջ ոյժի եւ նպատակի բացակայութիւնն էր որ լուրջ մօտեցման մը որդեգրումը եւ առողջ Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւններ հիմնելու կարելիութիւնը մնացին անկատար:

Ամենավերջին փորձը Սփիւռքի Նախարարութեան կողմէ նոր տեղեկատուական զեկոյց մըն է որ կը կոչուի «Հայերու վիճակը աշխարհի մէջ», որը կը միտի ստեղծել ընդհանուր շտեմարան մը աշխարհի հայ գաղութներուն եւ նաեւ սկսիլ միացեալ ծրագրեր Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ հաւելեալ մօտեցման: Տրուած ըլլալով նախադէպը եզրային արդիւնքով նմանօրինակ ծրագրերու, շատեր թերահաւատ են առ այս միջոցառմանը եւս:

Կարծես թէ սպրդած է Հայաստանի եւ Արտասահմանի հայերու ուշադրութենէն, անոնք որոնք իսկապէս ակտիւ կարեւոր են, նոր սահմանադրական տուեալներն են որոնք կը ճշդէն քաղաքացիներու պետական պաշտօն ստանձնելու ընթացակարգը: Նոր սահմանադրութիւնը, որ որդեգրուեցաւ հանրաքուէով Դեկտեմբեր 2015-ին կը նախատեսէ որ նախարարի եւ կամ Ազգային Ժողովի անդամներու պաշտօն կրնան ստանձնել միայն այն անձինք որոնք միայն Հայաստանի քաղաքացիութիւն կը կրեն եւ ապրած են Հայաստանի մէջ անցնող չորս տարուան ընթացքին: Այս մէկը ոչ միայն դուրս կը ձգէ Սփիւռքի հայերը այլ նաեւ ներգաղթողները եւ երկքաղաքացի բոլոր հայերը:

Հինմականօրէն, նեղ օրակարգեր եւ յատուկ շահեր համեցան ազգային միասնութեան

օրակարգին մեջ, երեք յաջորդական կառավարություններն ալ ձախողեցան ստեղծել մանրամասն, փոխշահաւէտ, եւ փոխ-հարստացնող եւ զօրացնող ռազմավարութիւն երկարամեայ գործակցութեան եւ աշխատանքի, որ նաեւ կարելի ըլլար կիրարել զանազան միջոցներով (Ղափլանյան 2017):

Սփիւռք եւ Հայրենիք՝ Կամաւոր Գերութիւն:

Մէկ կողմ թողելով 1991-ի անկախութենէն ասդին երեք յաջորդական կառավարություններու տկարութիւնները, Սփիւռքի համար առ հասարակ Հայաստանը մնաց որպէս Հայրենիք – երեվակայուած տուն, որու նկատմամբ շատեր զգացական են, բայց ոչ հոն ապրելու աստիճան: Սփիւռքի հայութեան մեծամասնութեան համար ազգային պատկանելիութիւնը սահմանուած է պատմութեամբ, մշակոյթով, կրօնով, լեզուով եւ Մեծ Եղեռնով, բայց ոչ Հայաստան երկրով: Ազգայնականութեան գծով Սփիւռքի եւ Հայաստանի հայերը տակաւին երկար ճամբայ ունին կառուցելու համար բարգաւաճ եւ յաջող պետականութիւն, եւ որպէսզի այդ իրականանայ, երկուքն ալ պէտք է որ գիտակցաբար քալեն ազգային եւ ազգայնական ճամբուն միջեւ, գոնէ կէտը:

Վերարտադրելով վերոյիշեալ մի քանի գաղափարները, աշխարհի հայերը իրար միացնելու աւիշը հասարակաց անցեալի յիշողութիւնն է, այս է պատճառը որ Մեծ Եղեռնը կը մնայ առաջնակարգ եւ ներգաղթը երկրորդական, եթէ երբեք վերջինս օրակարգի վրայ է նոյնիսկ: Ներգաղթը կ'ըլլայ առաջնակարգ եթէ հայերը միասնաբար յաջողին կազմել ժողովրդավարական երկիր ուր կայ օրէնքի հզօրութիւն եւ մարդկային իրավունքներու պաշտպանութիւն: Ինչպէս նախորդ քսան հինգ տարիները ցոյց կուտան, Սփիւռքի համար տնտեսական զարգացումն ու ապահովութիւնը կը մնան երկրորդական, ժողովրդավարութեան եւ օրէնքի զօրութեան հետ բաղդատած:

«Յետ-Սովետ Հայաստան, նոր ազգային էլիթը եւ նոր ազգային պատմութիւնը» գիրքիս մէջ Սփիւռքի մասին գրուած գլուխը վերնագրուած է՝ «Հայաստան-Սփիւռք. Ձախող Ամուսնութիւն» (Ղափլանյան 2017): Այս դրութիւնը շատ մը տեսակետներէ բաւական բարդ էր, որովհետեւ կարելի է պատճառաբանել որ երկու խումբերն ալ իրար հետ կը յարաբերէին ոչ թէ փոխշահաւէտութեան նպատակով այլ որպէսզի իրագործեն իրենց կանխորոշ օրակարգները: Պարզացնելով, Սփիւռքը կը նայեր Հայաստանին ոչ որպէս նպատակակետ, այլ որպէս միջոց լուծելու համար իր օրակարգերը, ամենակարեւորն ըլլալով Մեծ Եղեռնի ճանաչումը: այս է պատճառը որ Սփիւռքը ընդհանրապէս (այսինքն աշխարհի բոլոր հայերը) չի «տեսան» Հայաստանը եւ իր հիմնական խնդիրները, ինչպէս փտածութիւնը, օրէնքի գործադրութեան պակասը, քաղաքական անպատճելիութիւնը, մարդկային էրավանց խախտումը, եւ այլն: Սփիւռքը ոչ թէ միայն կոյր էր այլ նաեւ լուռ, որովհետեւ երբ Հայաստան կուզէ ստրուիլ Սփիւռքէն վերջինս ընդհանրապէս «կը խօսի», այս է պատճառը որ միջոցառումներ, ինչպիսիքն են «աստղային դիվանագիտութիւն»ը, նոյնիսկ եթէ փոքր չափով, երբ կազմակերպուին շատ զօրաւոր արձագանք կը գտնեն թէ Հայաստանի եւ թէ բոլոր Սփիւռքի հայերուն մօտ:

Յատկապէս աճող ճեղք մը գոյութիւն ունի Սփիւռքի մէջ, գլխաւորաբար արանդական եւ Սփիւռքեան կազմակերպութիւններուն եւ ժողովուրդին միջեւ: Այս ճեղքուածքին իրկանութիւնը այն է որ, ձուլումը, որ Սփիւռքահայութեան սպառնացող գլխաւոր վտանգն է (ըստ այս կազմակերպութիւններուն եւ ըստ Սփիւռքի Նախարարութեան սահմանումներուն) կը դառնայ երկրորդական աւելի մեծ խնդրին՝ որն է փոփոխուող արժեքամակարք մը որդեգրելու ձախողութիւնը, նոր սերունդին հետ համահունչ (Պապյան 2017): Այս կ'առաջնորդէ մեզ նախապէս յիշուած գաղափառին թէ՛ հայերը կապրին անցեալով եւ կը յաղորդակցին անցեալի հասարակաց յիշողութեամբ, երբ նոր սերունդը հաճախ կ'ընտրէ ապագայով ապրելու վարկածը: Սփիւռքի կազմակերպութիւնները պէտք է ստրուին եւ հաշտուին այս արդիական

մշակոյթին հետ: Մշակոյթը կայուն չէ այլ յարատեւօրէն ապրող, շնչող եւ մշտապէս աճող կամ հասունցող «էակ» մըն է: Այս տեսակետէն, Հայաստան կրնայ ծառայել որպէս մշակոյթային յառաջդիմութեան կեդրոնական օրրանը: Սակայն, եթէ Հայաստանի եւ Սփիւռքի նոր հայերը կ'ապրին ապագային մէջ – կատեղծէն գաղափարներ, նոր արտադրանքներ, փաթենթաւորուած նորարարութիւններ, եւն. – Հայաստանի կառավարութիւնը եւ Սփիւռքի արանդական կազմակերպութիւններուն մեծամասնութիւնը դեր կ'ապրին անցեալին մէջ:

Փոխ գործակցութեան ճանապարհին մէկ այլ խոջընդոտ կը հանդիսանայ տարբեր վայրերու մէջ ապրող հայերու իրական կեանքի պատկերը, ներառեալ կեանքը Հայաստանի մէջ: Տարբերութիւնը քաղաքական եւ ընկերային իրականութիւններուն զանազան տեղերու հայ համայնքներուն այսօր աւելի զօրաւոր են քան իրենց ազգային կապերը իրար հետ իրենց ապրած երկիրներուն մէջ, աշխարհի չորս կողմը եւ Հայաստանի մէջ: Գերարդիական աշխարհին մէջ ապրելով այս գաղութները եւ կազմակերպութիւնները պէտք է մտածեն նոր ձեւերով ուղղորդելու մասին, այլընտրանքը այն է որ՝ աւելի խոջընդոտներ պիտի ստեղծեն եթէ նոյնը մնան քան լուծումներ եւ համակարգը պիտի աւելիով փլի (Չալապյան 2017):

Պէտք է սկսինք հարցականի տակ դնել պատկանելիութեան գաղափարը որպէսզի կարենանք մտայնացում մը որդեգրել թէ ինչպէ՞ս կարելի է աշխարհի չորս կողմի հայ համայնքները ուղղորդել թէ՛ իրենք իրենց եւ թէ՛ ալ Հայաստանի միջեւ: Մեր անհաւատալիօրէն բազմապիսի հայ գաղութներուն մէջ (նաեւ Հայաստանի եւ Արցախի մէջ) ո՞ր երեսը հայ ըլլալու գաղափարին աւելի շատ արձագանք կ'ստանայ արդե՞օք: Ինչպէս անցեալի փորձը ցոյց տուաւ, ազգային կապերը մեր արանդական հասկացողութեամբ լեզուն, կրօնը, մշակոյթը եւ պատմութիւնը բարարար չէն եւ ձախողած են պահպանելու հայ ժողովուրդին միասնութիւնը: Այս իրականութիւնը ընդունիլը առաջին քայլն է դէպի հստակացում թէ յետ արդի եւ նոյնիսկ գերարդի աշխարհը (Վերմուլըն 2010) կը պահանջէ որ ազգային միասնականութեան ի խնդիր այլ տարբերակներ պէտք է օգտագործել: Առանց հրաժարելու արանդական «հայկականութենէն» (եւ նոյնիսկ կառչելով անոնց) վերանայուած ինքնութեան գաղափար մը ստեղծելու համար, հարեւանցի նայուածք մը արդի յաջողած հայերուն վրայ զոյականներ կուտայ մեզի ինչպէս նորարարութիւն, յառաջդիմութիւն, եւ համաշխարհային բնոյթով մարդասիրութիւն: Այս ձեւի ինքնութեան գաղափար ներառնող է եւ լայն, եւ որպէս 2.0 ծրագիր «Ազգի մը բացայատումը» (Միւնի 2001) ի-գործ դրուելու համար կը պահանջէ սարք: Հայաստանի հանրապետութիւնը այդ իսկ գործադրողն է, եւ որուն միջոցով հայ ազգին բացայայտումը պէտք է կատարուի եւ որը պէտք է ծառայէ որպէս կեդրոնական մարմին այն լայն համացանցին որոնք համաշխարհային հայ գաղութներն են:

Վերլիճելով տարբեր կարծիքները Հայաստանի յետ-անկախութեան «պատկանելիութեան» մասին կարգ մը յատակ մօտեցումներ կառանցնացնէն եւ արդէն անոնք թափանձած են արդի վէճերուն մէջ եւս: 1990-ականներուն Հայաստանի հայերը յայտարարեցին իրենց անկախ Հայաստանի իրաւունքը, հաճախ նշելով դժուարութիւններն ու ընկերատնտեսական տագնապը: Հարցումը թէ որուն Հայաստանն է այս, շատ արդար է եւ այժմեական, մանաւանդ նկատի առնելով Արեւմտեան Հայաստանին մասին հաճախակի մէջբերումը տարբեր Սփիւռքեան կազմակերպութիւններու, քաղաքական կուսակցութիւններու եւ աշակողմեան շարժումներու մէջ: Արեւմտեան Հայաստանը պէտք է քաղաքական օրակարգի վրայ ըլլայ եւ անցնի մասնագիտական կազմակերպութիւններու օրինական օրակարգի վրայ, որոնք կարող են եւ կուզեն անցնիլ միջազգային քրեական եւ առեւտրական դատավարութիւններու երկար եւ դարձադարձիկ ճամբաներուն մէջէն: Գալով պատկանելիութեան հարցին – պէտք է դիտարկել կրկնակի, այսինքն անգամ մը որ անձ մը ընտրեց ազգային կառոյց մը, Հայաստան ինքնաբերաբար օրինականօրէն եւ քաղաքականօրէն կ'ըլլայ իր երկիրը:

Որպէսզի գործնականանայ եւ կատարելի դառնայ ընտրութիւնը, պէտք է զուգահերաբար դիմել Հայաստանի քաղաքացիութեան եւ ստանալ հայկական անցագիր: Իշխանութիւններու այն

տրամաբանությունը որով հայեր որոնք կը գտնուին Հայաստանէն դուրս պէտք չէ ըսելիք ունենան երկրին քաղաքական հարցերուն մասին – այսինքն, պէտք չէ կարենան քուէարկել (որ արդէն կ'սուի նոր ընտրական հայեցակարգին մէջ) – կը դառնայ անցեալ, եւ անգամ մը որ մեծ թիւով Սփիւռքահայեր ստանան քաղաքացիութիւն, իրենց պատգամը կը փոխանցեն՝ որն է, Սփիւռքի գաղութներուն ճակատագիրը ուղղակիօրէն կապուած է Հայաստանի հզօրութեան, ճկունութեան եւ յաջողութեան: Ուստի, բոլոր հայերը առանց տեղի խտրութեան պէտք է իրաւունք ունենան քուէարկելու Հայաստանի ազգային ընտրութիւններուն, թէ՛ հեռակայ եւ թէ՛ Հայաստանի մէջ: Ազգային ընտրութիւններու քուէարկելու գործողութիւնը ինքնին զօրաւոր ազդակ մըն է ազգային ինքնութեան կառոյցին:

Հակադրելով այս պատկանելիութեան գաղափարը, կարելոր է անդրադառնալ մտքի բերայնացման թէ՛ ինչ է պատկանելիութիւնը եւ իրականութեան մէջ ինչպէ՛ս կարտայայտուի ան: Կրկնուող տեսակետ մը կայ Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ որ կը ներկայացնէ այն կարծիքը թէ Սփիւռքի գործընթացը Հայաստանի հանդէպ կամ ազգային տուրիզմ եւ կամ ներգաղթ է: Պէտք է շեշտել որ երկու բաժիններն ալ փոքրամասնութիւն են Սփիւռքի մէջ եւ տակաւին չնչին ազդեցութիւն ունին Հայաստանի վրայ: Ամենակարեւորը սակայն այն է, որ Սփիւռքի մեծամասնութիւնը կը գտնուի այս երկու պատկանելիութեան հասկացողութեանց եւ գործակցութեան միջեւ, եւ այս միջին յատուածն է որ տակաւին կը մնայ պահուած եւ չօգտագործուած:

Աւելի կարելոր է նկատել որ ոչ միայն Սփիւռքի մարդկային ներուժը տակաւին բաւարար չէ գնահատուած, այլ նաեւ անբաւարար չափով օգտագործուած է ու դեր չէն ուսումնասիրուած Սփիւռքի բազմերես ինքնութեան բարդութիւնները: Շատեր՝ աշխարհի հայակական գաղթօճախները կը կոչեն Սփիւռք, անոր ներքին բազմազանութիւնը սակայն, ըստ Չալապեանին, պէտք է կոչուին հայկական Սփիւռքներ: Այս մօտեցումը առիթ կընծայէ Սփիւռքը դիտելու որպէս տարբեր հաւաքականութիւն եւ ըստ այնմ գնահատել զայն, նախ եւ առաջ որպէս բամբակութիւն եւ հետոյ միայն փոխկապակցութեան անկիւնէն: Այսպիսի բազմակողմանի մօտեցումը բաւական լաւ գործակցութեան ռազմավարութեան կրնայ առաջնորդել, որը ուղղուած պէտք է ըլլայ արծարծել եւ կազմել փոխներառնող «երեւակայական Հայաստան» առանց սահմանի եւ պիտակաւորման:

Վերաստեղծել հարթակներ եւ սալահատակել նոր ճամբաներ. Դէպի Փոխկապակցուած Ճամբան

Սփիւռքներու ուսումնասիրութիւններ ցոյց կուտան որ մասնակցութիւնը ազգային կառավարութիւններու տնտեսական, քաղաքական եւ անվտանգութեան հարցերուն մէջ ոչ միայն օգտակար են իրենց երկիրներուն այլ նաեւ զօրացուցած են արտասահմանեան Սփիւռքներու համայնքները: Գոնէ պաշտօնապէս այս իրականութիւնը ընդունուած է թէ՛ Հայաստանի կառավարութեան եւ թէ՛ Սփիւռքի կազմակերպութիւններուն կողմէ, որուն հետեւած են ռազմավարութիւններ պաշտօնական Երեւանի կողմէ – նեառնելով Սփիւռքը երկրին ազգային անվտանգութեան ռազմավարութեան, եւ մինչեւ Սփիւռքի Նախարարութեան հիմնադրումը եւ կազմելով յաջորդական այլ ծրագրեր: Նմանապէս Սփիւռքի կազմակերպութիւնները ընդունած են փոխգործակցութեան գաղափարը, սակայն, թէ՛ պաշտօնական Երեւանը եւ թէ՛ Սփիւռքի կազմակերպութիւնները արձանագրուած իրենց ռազմավարութեան մէջ յաջողած չէն հասնելու իրենց փոխկապակցուած գործակցութեան տեսլականին եւ գաղափարաբանութեան: Աւելի լայն ուսումնասիրելով մարտահրաւերները եւ հարցականի տակ դնելով յաջողութեան պակասը, Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնները, ըստ հաւաքուած մասնագիտական հարցախոյզներու տեղեկութեան, ստացուէցաւ արժէքաւոր ուսումնասիրութեան տեղակութեան ամբողջութիւն մը, որը ոչ միայն ուներ մարտահրաւերներու արժեւորում այլ նաեւ տարբեր լուծումներու առաջարկութիւններ: Հետեւեալ տողերուն մէջ այս բոլորին մասին կը ներկայացուին:

Բազմաթիւ վեճեր կան Սփիւոքի Նախարարութեան արդիւնաւետութեան մասին թէ կառոյցային եւ թէ գործնական իմաստով: Շատեր առարկեցին եւ դեր կատարկեն թէ այժմու Նախարարութեան մանդաթը պարապ է եւ գործնականօրէն չի կազմեր ազդեցիկ կառոյց մը որ կարենայ հետապնդել համաշխարհային նպատակներով ազգային օրակարգեր: Նախարարութեան անբաւարար գործունէութիւնը նաեւ կապ ունի գիտութեան պակասին հետո, ոչ միայն ինպէ՞ս պէտք է աշխատի այդպիսի համակարգ մը այլ նաեւ, եւ աւելի կարելոր է, հասկնալ Սփիւոքի բարդութիւնները: Այս հասկացողութեան պակասը, սակայն, գիտութեան պակասի արդիւնք չէ, քանի որ կան շատ մը այլ կառավարական յաստատութիւններ որոնք կուսումնասիրեն Սփիւոքը, այլեւ խեղճ միջկառավարական գործակցութեան: Վերջապէս, Նախարարութիւնը պէտք է վերարժեւորէ իր ներկայ մանդաթը Սփիւոք-Հայաստան յարաբերութիւններու երկուութեան ներքեւ, ուր Նախարարութիւնը, հաւանաբար Նախարարին առաջնորդելու ձեւէն, որդեգրեց բացարձակ դեր մը: Անոր տեղ, Նախարարութեան աւելի յաջող մանդաթ մը պիտի ծառայէ որպէս Հայկական գաղութներու համակարգող հարդակ: Նախարարութեան տեսլականը, ռազմավարութիւնը, պարունակութիւնը եւ կառոյցը պէտք է վերարժեւորուի իր ամբողջութեան մէջ ճիշդ գործին համար նոր Նախարարի մը նշանակումին հետ միասին: Այս առնչութեամբ Սփիւոքեան կազմակերպութիւնները պէտք է աւելի բարձրաձայնէն որովհետեւ ազդուողները իրենք եւ իրենց ժողովուրդն են: Շատ յուսախաբութիւն կայ Սփիւոքի Նախարարութեան եւ իրենց գործունէութեան նկատմամբ, սակայն, այս յուսախաբութիւններուն մեծ մասը չէն փոխանցուի Հայաստանի Կառավարութեան:

Մէկ հարթակ ուր կարելի է այս խնդիրը փոխանցել յառաջիկայ Սփիւոք-Հայաստան աշնան Երեւանի մէջ կայանալիք Համաժողովն է: Պէտք է ան արծարծէ կարելոր կառուցային եւ հիմնական խնդիրներ, քան թէ մնայ ընդունուած փրօթոքոլներու սահմաններուն մէջ, բոլոր կողմերն ալ իրար եւ աւանդական հայկական հաստատութիւնները իրար գովեն: Քաղաքացիական կրթութեան, ընկերային հասարակութեան, մասնագիտական գործակցութեան հարցեր պէտք է մտնեն օրակարգի մէջ, այլապէս Նախարարութիւնը կը շարունակէ մնալ ձախողած կառավարական կառոյց մը: Այս տեսանկիւնէն, Իսրայէլի Սփիւոքի Նախարարութիւնը կրնայ որպէս օրինակ ծառայել արդիւնաւետ եւ կայուն մասնակցութեան եւ մասնագիտական վերապատրաստման (Գետսեմանեան 2017):

Նաեւ կարելոր է Սփիւոքի Նախարարութեան արդիւնաւետութիւնը աւելցնել որպէսզի փոխանցուին փոքր ծրագրերէ եւ շքանշաններ կախելու հանդէսներէ դէպի շատ աւելի լուրջ եւ ազդեցիկ աշխատանք, ինչպէս, օրինակ, կրթական գործակցութիւն, Սփիւոքի Հայ մասնագէտներու եւ Հայաստանի կրթական համակարգին միջեւ (Գետսեմանեան 2017):

Այս բնաբանով Սփիւոքի Նախարարութեան գործը քննարկելուն հետ կարելոր է անադրադառնալ Սփիւոքի կառոյցային կարողականութեան վրայ: Սփիւոքի համայնքները կազմակերպելու ամենաազդեցիկ եւ արդիւնաւետ ձեւը խումբ մը հետաքրքրութիւնները դասաւորել, որոնց կեդրոնը, ինչպէս որ ներկայացուած էր վերը, պէտք է ըլլայ Հայաստանի հաստատութիւնը եւ կայունութիւնը: Մէջ մը որ երկու կողմերուն ալ կողմէ ազգային արժէքներու փոխադարձ ընկալման օրակարգը դրուի, Սփիւոքի կազմակերպման միաձայն արտայայտուելու մարտահրաւերը բաւական կը թեթեւնայ: Դեր աւելի կարելոր է այն որ Սփիւոքէն եկած ձայներու բազմազանութիւնը պիտի ընդունուի, որովհետեւ անոնք պիտի լրացնեն եւ աւելցնեն փոխադարձ հասկացողութեան խորութիւնը, բարդութիւնը եւ բազմակողմանիութիւնը Սփիւոքեան օրակարգերուն: Այստեղ, ըստ Գետսեմանեանին, Սփիւոքի կազմակերպութիւններուն գլխաւոր մարտահրաւերը պիտի ըլլայ յաղթահարել պաղ պատերազմի մնացորդացը եւ կազմել հասարակաց քաղաքական լեզու որ կը պարունակէ պայմաններ եւ նախաքայլեր որոնք ընդունելի կըլլան բոլորին:

Միս բաժինը Սփիւռքի կազմակերպություններու լուրջ մարտահրաւերներուն իրենց իւրրանջիւրին համայնքներու ներկայացչութիւնն է որովհետեւ այս կազմակերպութիւնները մեծամասամբ եւ ընդհանրապէս մնացին իրենց հին օրակարգերուն եւ կառոյցներուն վրայ, շարժեցան դէր աւելի հեռու իրենց երիտասարդներէն, որոնք գտած են նոր եւ արդի ձեւեր համայնքային կազմակերպութիւններու: Սակայն, որոշ կազմակերպութիւններ նկատած են դժգոհութիւնը անցեալի օրակարգերուն եւ ապագայի տեսլականին, եւ որդեգրած են գործունէութեան նոր մօտեցումներ: Այս կազմակերպութիւններէն ՀԲԸՄ-ը, որ որդեգրած է ռազմավարութիւն մը կազմակերպելու աւելի արդիւնաւետ ցանցեր եւ նաեւ գործադրելով յստակ գաղափարներ եւ ծրագիրներ: Միւս Սփիւռքեան կազմակերպութիւնները պէտք է գիտակցին որ պէտք է ըլլան աւելի առաձգական որպէսզի հարմարուին փոփոխուող իրականութեան հետ, եւ հետեւաբար կարենան նոր մարտահրաւերներ դիմագրաւել: Այս մօտեցումով վերոյշեալ կազմակերպութիւնները ոչ թէ միայն պիտի կարենան տանիլ Սփիւռքի բազմազանութիւնը այլեւ պիտի կարենեն բանալ նոր հարթակներ եւ ստեղծել նոր միջոցներ գործակցութեան եւ ներառական գործերու:

Վերջերս տեսանք ընկերային հարցերով զբաղուող խմբակներ Սփիւռքէն որոնք երկրի տարբեր խնդիրներուն նկատմամբ աշխատանք տարին, կիներու իրաւունքէն սկսեալ մինչեւ բնապահպանական հարցեր, արդիւնքը սակայն եզրային էր: Ասոր պատճառը դրամական եւ ցանցերու պակասն էր, որոնք կան Սփիւռքի կազմակերպութիւններուն մէջ: Ուստի կարելոր է որ Սփիւռքի կազմակերպութիւնները ընդունին որ որեւէ իմաստալից գործունէութիւն Հայաստանի հարցերուն նկատմամբ պիտի պահանջէ որոշ մակարդակի «քաղաքականացում» եւ, որը աւելի կարելոր է, պիտի պահանջէ հարմարեցում իրենց մանդատին եւ աճող այն գերարդի երիտասարդ խաւին որոնց մղիչ ուժը իրենց ապրած համայնքներու ապագայի հեռանկարն է եւ ոչ թէ միւսներուն պէս իրենց դժբախտ անցեալը: Հաւանական է որ Սփիւռքի կազմակերպութիւններուն գործունէայ խաւը որոնք կապրին, կը գործէն եւ կամ ստանձնած են Հայաստանի մէջ ծրագրեր, Սփիւռքի կազմակերպութիւնները դէպի գործունէայ մասնակցութիւն (իմաստալից կերպով Հայաստանի խնդիրներու լուծման մասնակցի) առաջնորդելու մղիչ ուժը պիտի հանդիսանան: Այս ձեւի իմաստալից եւ գոյատեւող մասնակցութիւնը կը պատահի միայն երբ կառոյցային եւ կազմակերպչական խնդիրները բացեն-ի-բաց կ'արձարծուին եւ կը քննարկուին: Սփիւռքի կազմակերպութիւնները պէտք է գիտակցին որ ոչ թէ միայն Սփիւռք-Հայաստան յարաբերութիւնները վտանգի տակ են այլ նոյնիսկ իրենց գոյութիւնը:

Վեջբան

Երբ կերեւակայենք նոր Հայաստան մը եւ, Չալապեանի բառերով՝ (Չալապեան 2017) «նոր Հայակական էկոհամակարգ», պէտք է աշխատինք կառուցել զայն, ե կեդրոնը եւ կամ «կազմակերպչական ընկերքը» պէտք է ըլլայ արդի եւ ժողովրդավար Հայաստանը, որուն հիմնական ուղղութիւնը պիտի ըլլայ գոյատեւող զարգացում եւ աշխարհասփիւր հայութեան զօրացումը:

Ազգային եւ ընկերային ազգայնականութիւնը, որ հաճախ իրար հետ կը շքթուին, պէտք է օգտագործել եւ իրար հետ հաշտեցնել որպէսզի փորձենք միաձուլել Հայաստան երկիրին շահերն ու աւելի լայն ազգային շահերը: Ցեղայաին եւ ազգային հասկացողութեամբ ազգը կ'ստեղծէ պետութիւնը, որը ոչ անպայման պատահեցաւ Հայաստանի պարագային: Սակայն, ազգային եւ ընկերային հասկացողութեամբ պետութիւնը կ'ստեղծէ ազգը: Այս առումով, կարելի է տրամաբանել որ անկախ եւ ժողովրդավարական Հայաստանը պէտք է վերաստեղծէ, վերականգնէ, վերաարտայայտէ իր ազգը թէ՛ ներսը եւ թէ՛ դուրսը: Այս գործին մէջ Սփիւռքի հայութեան նոր սերունդը արդէն սկսած են տեղադրել դրական օրինակ ստեղծելու աւելի

բազմակողմանի կապեր, շարժելով աւելի մեծ խումբեր հստակ նպատակներու շուրջ եւ աւելի լաւ միաձուլուած են թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ ալ իրենց հիւրընկալուած համայնքներուն մէջ: Այս Սփիւռքեան նոր սերունդը ինչպէս նաեւ Հայաստանցի նոր սերունդի ակտիվիստները հպարտ են եւ կը սիրեն արդի Հայաստանը եւ ոչ թէ իր անցեալը: Ուստի ընդունելով մարտահրաւերները եւ ճանապարհները որ պէտք է քալել, անոնց ամենաքննական ձայները կ'աղաղակեն ընդհանուր շարժման մը անհրաժեշտութիւնը միացեալ եւ մէկ հայկական տեսլականի շուրջ, ասպարեզ կարողալ երկրի ղեկավարութեան եւ Սփիւռքին եւ կատարել այս բոլորը միասնաբար եւ այսօր, որպէսզի կարելի ըլլայ կասեցնել ձուլման վտանքը Սփիւռքի մէջ եւ վերածել Հայաստանը գաղթականներու երկրէն ներգաղթի երկի մը:

Bibliography

Books and journals

Anderson, Benedict. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. New York: Verso, 2006

Suny, Ronald G. and Michael Kennedy, editors. *Intellectuals and the Articulation of the Nation*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2001.

Tololyan, K. (2011) From exilic nationalism to diasporic transnationalism. *The Call of the Homeland: Diaspora Nationalisms, Past and Present*, co-edited by Allong Gal, Athena Leoussi, and Anthony Smith, Brill (The Netherlands).

Vermuelen, T. and Van den Akker, R. (2010) Notes on Metamodernism, *Journal of Aesthetics and Culture*, Vol. 2., No. 1.

Interview references

Chalabyan, A. (2017)

Ketsemanian, V. (2017)

Papayan, A. (2017)